

PISA 2018 finantskirjaoskuse uuring

Pressikonverentsi infomaterjal

6.mai 2020, Haridus- ja Teadusministeerium

Peamised tulemused

Eesti õpilaste finantsalased teadmised ja oskused on väga head. Oleme uuringus osalenud 20 riigi hulgas **esimesel kohal**.

Eesti tulemuste keskmine punktisumma on 547, mis on oluliselt kõrgem OECD keskmisest tulemusest (505 p).

- Eesti osales finantskirjaoskuse uuringus esimest korda 2012. aastal ja siis olime 18 riigi seas kolmandal kohal. PISA 2012 ja 2018. aasta uuringute tulemuste võrdluses on **Eesti ainus riik, kus keskmine tulemus on oluliselt tõusnud** (529 vs 547 p).
- **95% Eesti õpilastel on rahatarkuse põhiteadmised.**
- Rahvusvahelises võrdluses paistab Eesti silma **tipptasemel teadmistega õpilaste suure osakaaluga (19% õpilastest, 2012. aastal oli see 12%)**.
- **Eesti õpilaste rahatarkus sõltub vähe nende pere ja kooli sotsiaalmajanduslikust taustast.**
- **Eesti poiste ja tüdrukute ning linnas ja maal elavate õpilaste finantsalaste teadmiste võrdluses erinevust ei esine.**
- **Eesti õppekeelega koolide õpilaste keskmised tulemused on 46 punkti võrra kõrgemad** (560 p vs 514 p) kui vene õppekeelega koolides õppivatel noortel. **Vene õppekeelega õpilaste finantsalased teadmised on kuue aastaga paranenud ning on kõrgemad, kui OECD riikides keskmiselt.** Meie vene õppekeelega koolide õpilaste tulemused on võrreldavad Austraalia, USA ja Portugali õpilaste keskmise tulemusega.
- **Õpilaste peamine sissetulekuallikas on sugulastelt või sõpradelt kingiks saadud raha (88,5%).** Eesti paistab silma kui riik, kus noored saavad taskuraha ilma majapidamistöõde tegemise kohustuseta (72,4% vs 47,6% OECD keskmine).

Mis on PISA finantskirjaoskuse uuring?

Eesti 15-aastased noored osalesid 2018. aastal PISA uuringus¹, milles mõõdeti noorte teadmisi ja oskusi funktsionaalses lugemises, matemaatikas ja loodusteadustes. PISA 2018 raames toimuva lisauuringuga hinnati ka õpilaste finantskirjaoskust. Lisaks testile vastasid õpilased küsimustikule oma kokkupuudete kohta rahaasjadega koolis ja väljastpoolt kooli.

PISA 2018 põhiuuringus osales 600 000 15-aastast noort 79 riigist ja majanduspiirkonnast. Eestist osales 5371 noort, neist 4000 sooritasid testi eesti (75%) ja 1371 (25%) vene keeles.

2018. a finantskirjaoskuse uuringus osales ligi 117 000 noort 20 riigist. Eestis tegi finantskirjaoskuse testi 1700 õpilast, neist 74,5% tegid testi eesti ja 25,5% vene keeles. Õpilased, kes tegid finantskirjaoskuse testi, lahendasid ka matemaatika ja funktsionaalse lugemistesti ülesandeid.

---

¹ PISA (Program for International Student Assessment) on OECD rahvusvaheline õpilaste õpitulemuslikkuse hindamise uuring. Uuring hindab 15-aastaste õpilaste valmisolekut iseseisvaks eluks ehk seda, kui võimekad on õpilased koolis omandatud oskuseid ja teadmisi tegelikus elus rakendama.

Mis on finantskirjaoskus?

Riigi majandus ja inimeste heaolu sõltub suurel määral ka inimeste finantsalastest otsustest. Finantskirjaoskusega tarbijad on teadlikumad oma otsustes ja nõuavad kvaliteetsemat teenindust, mille tulemusena suureneb turukonkurents ja võimendub innovatsioon.

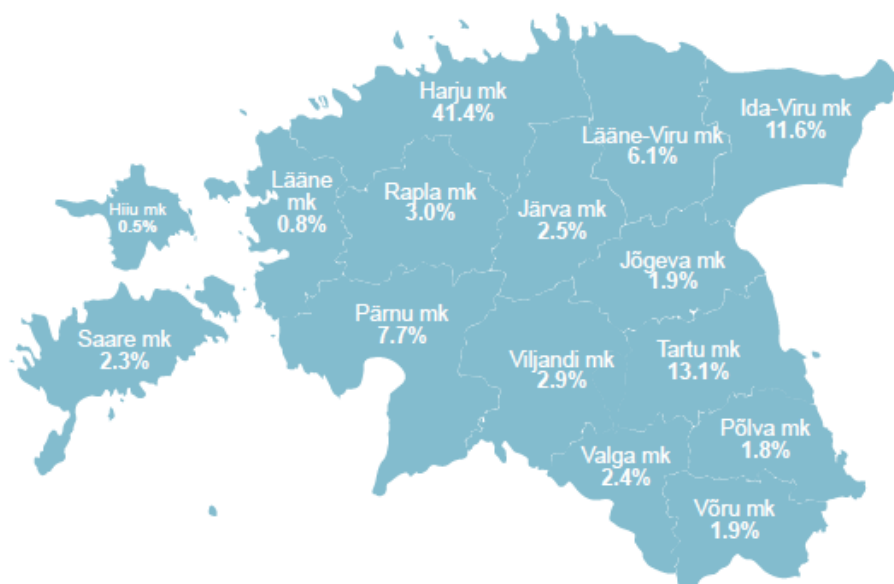
PISA uuringus kirjeldatakse **finantskirjaoskuse**na rahaasjade ja nendega seotud riskide teadmist, mõistmist ja motivatsiooni ning kindlust kasutada neid teadmisi enda ja ühiskonna rahalise heaolu parandamiseks.

PISA finantskirjaoskuse test annab ka võimaluse võrrelda Eesti õpilaste teadmiste ja oskuste taset teiste riikide samaealiste noorte tulemustega.

Tabel 1. Finantskirjaoskuse keskmine tulemus riikide võrdluses, esimesed 10 riiki

Jrk	Riik	Keskmine	Riigid, kus keskmine tulemus on sarnane
1	Eesti	547	
2	Soome	537	Kanada
3	Kanada	532	Soome
4	Poola	520	
5	Austraalia	511	USA, Portugal
6	USA	506	Austraalia, Portugal, Läti, Leedu
7	Portugal	505	Austraalia, USA, Läti
8	Läti	501	USA, Portugal, Leedu, Venemaa
9	Leedu	498	USA, Läti, Venemaa
10	Venemaa	495	Läti, Leedu, Hispaania

Allikas: OECD 2020

Joonis 1.2 Valimi jaotus maakondade järgi

Tabel 2. Tabel finantskirjaoskuse tulemustest piirkonniti

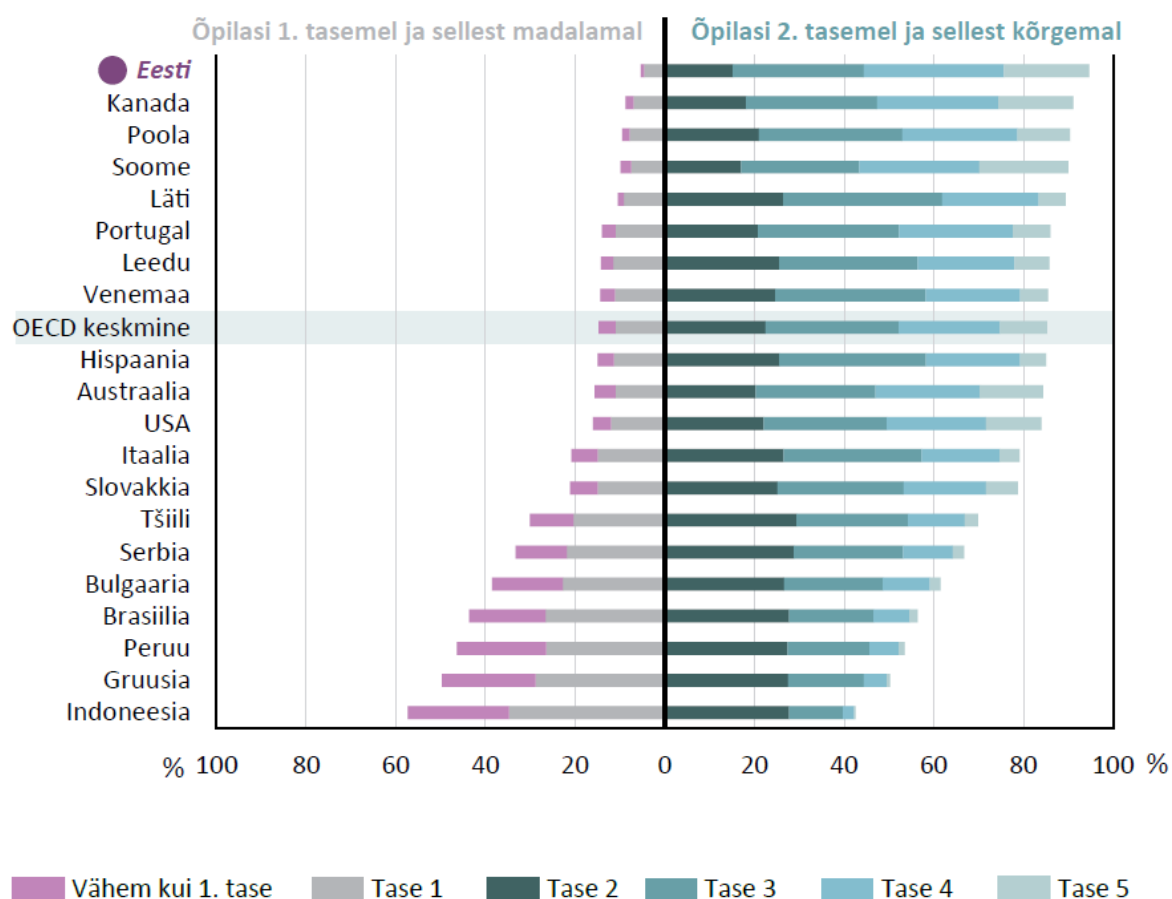
Piirkond	2012	2018
Põhja-Eesti	537	555
Lääne-Eesti	544	559
Kesk-Eesti	527	538
Kirde-Eesti	498	509
Lõuna-Eesti	528	551

Allikas: PISA 2018 andmebaas

Kuidas PISA oskusi mõõdab?

PISA testides mõõdetakse õpilase oskusi ülesannete raskusetasemetega skaalal. Kokku on finantskirjaoskuse uuringus 5 saavutustaset, millest 2. taset peetakse baastasemeks.

95% Eesti õpilastest on baastaseme saavutanud ehk omavad rahatarkuse baasteadmisi.

Joonis 2. Õpilaste jaotus saavutus tasemeti

Allikas: OECD 2020

PISA raames kogutakse andmeid ka õpilase sotsiaalmajandusliku tausta kohta, et hinnata selle mõju õpitulemustele. Mõjumõõdikute põhjal arvutatakse välja indeks ja vastavalt sellele reastatakse õpilaste tulemused. Selline võrdlus aitab mõista, kuidas õpilase taust seostub tema tulemustega. Eesti puhul on skaala ülemises ja alumises osas asuvate tulemuste vahe oluliselt väiksem kui OECD keskmine. Seega **Eesti õpilaste rahatarkus sõltub nende pere ja kooli sotsiaalmajanduslikust taustast**

vähesel määral ning meie õpilased on rahatarkuse omandamisel võrdsemas seisus kui teiste riikide noored.

Kust õpitakse rahatarkust?

Kool ja finantsharidus

- Meie õpilastel on head matemaatiline kirjaoskus ja funktsionaalne lugemisoskus, mis toetavad finantsteadmiste omandamist. Seos matemaatika ja finantskirjaoskuse vahel on 0,83.
- Rahaasjade korraldamist puudutavate ülesannetega on õpilased kokku puutunud **eelkõige matemaatika tunnis (68%)** ja neil õpilastel on tulemus 16 punkti võrra kõrgem kui neil, kes ei olnud selliseid ülesandeid lahendanud.
- **Koolivälises huvitegevuses** on rahaga ümberkäimist õppinud **39% õpilastest**.
- **Õpetajatelt** on rahaasjade korraldamise kohta infot saanud **pooled õpilased**.

Kodu ja finantsharidus

- Rahaasjus saadakse infot eelkõige **vanematelt ja lähedastelt (95%) ning internetist (82%)**.
- **Sagedamini rahaasju arutavad õpilased on saanud testimisel madalama punktisumma.**
  - Näiteks pere-eelarve küsimuses on kõrgeim keskmine finantskirjaoskuse punktisumma neil, kes sel teemal kunagi vanematega ei räägi (563). Kõige madalam skoor oli neil, kes räägivad pere rahaasjust igapäevaselt (522).
  - Maailmas mõjub rahaasjade sage arutamine finantskirjaoskuse tasemele erinevalt. Portugalis, Tšiilis, Bulgaarias, Peruu, Itaalias, Brasiilias ja Gruusias oli pereringis sagedasti rahaasju arutavate õpilaste finantskirjaoskus kõrgemal tasemel, isegi kui arvestada sotsiaalmajanduslikust taustast tulenevaid erisusi. Seevastu Eestis, Poolas, USA-s, Kanadas ja Lätis sagedane rahaasjade arutamine pereringis on seotud punktisumma langusega.
  - OECD arvutas välja õpilaste finantsteadlikkuse ja vanemate seotuse indeksi. Eestis oli see võrdlemisi madal ja jäi tugevalt alla OECD keskmise. See tähendab, et **Eesti vanemad ei tegele eriti oma laste rahatarkuse kasvatamisega ega kaasa neid vastavatesse aruteludesse**.

Kuidas noored oma rahaasju korraldavad?

- Enda sõnul on **87% Eesti õpilastest vabad ise otsustama, millele nad oma raha kulutavad**.
  - Suuremate ostude puhul peab 64% õpilastest siiski vanematelt luba küsima.
  - Iseenda rahaasjade eest vastutab 82% õpilastest.
- **Iseenda rahaasjade eest vastutamine ja finantskirjaoskuse tase on märkimisväärselt seotud**.
  - Need õpilased, kes vastutavad ise oma ostuotsuste eest, said 51 punkti enam kui need, kes selle väitega ei nõustunud.
- Peamised **sissetulekuallikad** on Eesti õpilaste jaoks **taskuraha** ilma selle eest majapidamistöode tegemise kohustuseta (72%) ning sõpradelt või sugulastelt kingiks saadud raha (84%).
- Need, kes teenivad raha kodutööde eest, perefimas, väljaspool kodu, juhutöödel või oma asjade müügist, saavad finantskirjaoskuse uuringus kõikides riikides vähem punkte kui need, kes sel moel raha ei teeni.

- Eesti tulemustes on oluline seos ka **taskurahal, mille saamiseks lapsel lisakohustusi pole**. Sel moel raha saajate **skoor on Eestis 23 punkti võrra kõrgem**, kingina saajail lausa 48 punkti võrra kõrgem, kui sel viisil raha mitte saajail.
- Väga suur osa (**64%**) noortest on viimase aasta jooksul ostnud midagi, millele kulus planeeritust rohkem raha.
- Eesti õpilased tunnevad end kõige kindlamini oma kontoseisu jälgimisel, kulutuste planeerimisel ning pangakonto väljavõtte mõistmisel.
  - Vähem kui pooled tunnevad end kindlalt pangadokumentide täitmisel, ligi pooled ülekannete tegemisel.
  - Eesti õpilased tunnevad end kõigis neis tegevustes pisut kindlamini kui OECD riikide õpilased keskmiselt.
  - 64% Eesti õpilastest sooviksid tulevikus juhtida oma ettevõtet.

Miks finantskirjaoskus on oluline?

Finantskirjaoskuse arendamine on Eestis koordineeritud Rahandusministeeriumi eestvedamisel ühtse elanike finantskirjaoskuse edendamise programmi kaudu aastateks 2013–2020. Kehtiv programm hakkab lõppema ning on näha, et finantshariduse edendamine on jätkuvalt vajalik. Eriline tähelepanu noorte harimisele on oluline seetõttu, et järgmine põlvkond varakult teadvustaks rahatarkuse igapäevase kasutamise vajalikkust ning targalt otsustades panustaks iseenda ja kogu ühiskonda paremasse toimetulekusse.

Rahandusministeeriumi Eesti elanike finantskirjaoskuse edendamise programmil on kolm peamist eesmärki:

- Inimesed teadvustavad rahaasjade planeerimise vajalikkust ja nende hoiakud toetavad arukate finantsotsuste langetamist.
- Inimesed saavad aru finantsteenustest ja oskavad nende abil oma rahaasju igas eluetapis korraldada.
- Finantsteenuseid pakutakse vastutustundlikult.

Programmi edukust hinnatakse finantskirjaoskuse taset mõõtvate uuringutulemuste (sh rahvusvahelised võrdlusuuringud) ja üldiste finantsteenuste kasutamist väljendavate statistiliste näitajate kaudu. Esimese eesmärgi täitmise indikaatorina oli välja toodud ka kooliealiste finantskirjaoskuse tase.

Kes on rahatark kodanik?

- Ta teab, kust ja kuhu tema raha liigub.
- Ta oskab alati pisut raha säästa ning osa sellest investeerida talle sobivatesse varaklassidesse, millest ta hästi aru saab.
- Ta oskab alati võrrelda tarbitavate teenuste ja kaupade hindasid ning valida endale sobivaimad.
- Ta saab hästi aru finantsteenuste lepingutest ning vajadusel küsib nõu eksperdi käest.
- Ta suhtub vastutustundlikult raha laenamise ning mõtleb oma otsused läbi.
- Ta kaasab rahaasjade planeerimisse ka oma pereliikmeid.
- Ta planeerib oma rahaasju ette pikema perioodi peale, sh võtab vastutuse oma pensionipõlve planeerimise eest.

Kuidas panustatakse noorte rahatarkuse tõstmisesse?

Alates 2012. aastast on Eesti haridussüsteemis finantskirjaoskuse edendamine tugevalt fookuses.

Haridus- Teadusministeeriumi peamine rõhuasetus on edendada õppurite finantskirjaoskust koostöös koolidega ning arendada finantskirjaoskuse teemalisi õppematerjale. HTM toetab rahvusvahelise rahanädala tähistamist, mis toimub märtsis igal aastal Eesti eri paigus. Samuti toetatakse süsteemselt finantskirjaoskuse kujundamisega seotud õpetajakoolitusi kõigil haridustasemetel. 2016. aastal käivitati ettevõtlusõppe programm Edu ja Tegu, mille eesmärgiks on edendada ettevõtlusõpet ning ettevõtlikku hoiakut kõigil haridustasemetel- ja liikides. Programmi kahe esimese aasta tegevuste tulemusena on välja töötatud 16 ettevõtlusõppe moodulit, mille hulgas on ka finantskirjaoskus, ettevõtluspädevuse mudel ning programm „Ettevõtlik kool“, mis rakendub juba 100 koolis.

Rahandusministeerium on läbi viinud kampaaniad „Rahatarkuse raamat igas raamatukogus“. Tänu sellele jõudsid raamatud „Finantsaabits“, „Tom õpib rahamängu“, „Kuidas saada rahatargaks?“ ja „Rikkaks saamise õpik“ koolide raamatukogudesse. Plaanitakse uuringut „Finantskirjaoskuse kujundamise võimaluste analüüs Eesti üldharidus- ja kutsekoolides“. RaM on välja töötatud rahatarkuse tegevuste tervikplaani õpilasele ja õpetajale.

Eesti õpilaste esikoht finantskirjaoskuse rahvusvahelises uuringus on suuresti saavutatud tänu asutustele ja ühendustele, kes järjepidevalt panustavad noorte harimisse. Finantshariduse programmide mõju hindamiseks on aga vaja tulevikus teha põhjalikumat analüüsi.

Investeerimisklubi andis välja „Noore investori stipendiumit“.

Eesti Majandusõpetajate Seltsi eestvõtmisel ja koostöös paljude ainete õpetajatega töötati rahaasjade temaatika käsitlemiseks välja õppematerjalid, mis aitavad kujundada finantskirjaoskust erinevate ainete kaudu. Kokku koostati 36 õppematerjali kõikidele kooliastmetele ja kasutamiseks erinevates ainetundides, nii eesti kui ka vene keeles.

Eesti Pank korraldab oktoobris rahatarkuse perepäeva koos Finantsinspeksiooniga. Lisaks toimuvad kaks korda aastas seminarid õpetajatele, nii eesti kui ka vene keeles.

Tarbijakaitseamet on läbi viinud koolitusi õpetajatele tarbijahariduse teemal, mille osaks on ka rahatarkus. Õpetajakoolitusi on pakkunud ka Rahandusministeerium koostöös Investeerimisklubiga ning MTÜ-ga Rahatarkus.

Swedbank korraldas koolidele haridusliku klassiekskursioonide konkursi #MeieReis, mille peamiseks eesmärgiks oli edendada kooliõpilaste finantskirjaoskust ehk rahatarkust ning anda neile praktiline kogemus eelarve planeerimise, meeskonnana töötamise ja projekti koostamise vallas.

Junior Achievementi programmi ja õpilasfirmasid arendatakse 270 koolis (Eestis on ~500 üldhariduskooli), loodud on 1000 õpilasfirmat; käivitatud STARTER „Ideest ärimudelini“ tulemusel on loodud 400 tiimi 40 koolist; antakse välja uudiskirja, viiakse läbi uuringuid ja avatud taotlusvoore koolidele, mille raames saab arendada ka finantskirjaoskust.

Pangaliidu finantskirjaoskuse toimkond on juba seitsmel aastal läbi viinud külalistunde põhikooli lõpu- ning gümnaasiumiklassidele, sh 2020. aastal salvestati 12 e-külalistundi koos õpetajamaterjaliga, mida saab aastaringelt kasutada.

Noorte rahatarkuse arendamisse on panustanud veel paljud teised osapooled ja programmid Eestis.

Õpitunnid ja järeldused

- **Noorte hea finantskirjaoskus ei pruugi täiskasvanueas targas käitumises väljenduda. Seega on oluline suunata noorte finantskäitumist neile pikaajaliselt kasulikumas suunas.**

Uuringute tulemuste võrdlus osutub sellele, et rahatarkuse kõrge taseme hoidmiseks on oluline, et seda soodustaks lisaks üldhariduse ja pere panusele ka teised valdkonnad, millega noored täiskasvanuks saamisel kokku puutuvad. Hoiakute ja käitumise muutmine on pikaajaline protsess, mis eeldab erinevate osapoolte süstemaatilist koostööd.

2012. aastal Eestis esimeses PISA finantskirjaoskuse uuringus osalenud noored olid 2015. aasta täiskasvanute finantskirjaoskuse uuringu ajaks täisealiseks saanud. 2012. aasta PISA tulemustelt olid Eesti noored kolmandal kohal (Šanghai ja Belgia järel), kuid kolm aastat hiljem, täiskasvanuna, planeerisid oma rahaasju pikemalt kui ühe kuu peale vähem kui pooled neist. Ligi pooled ei olnud viimase 12 kuu jooksul raha säästnud.

Eelmisel aastal Eestis toimunud OECD täiskasvanute finantskirjaoskuse uuringu andmetel on 21% 18–19-aastastest Eesti noortest finantsteemade suhtes ükskõiksed ning ainult 27% neist planeerib oma kulusid ja tulusid.

- **Õppetegevustesse, sh õppekavadesse, õppematerjalidesse ja koolitundidesse tasub senisest enam rahatarkuse teemasid lõimida.** Uuringud näitavad, et erinevate õppeainete ja õpikute sisusse lõimitud rahatarkuse teemad on positiivselt finantskirjaoskuse tasemega seotud.
- **Erilist tähelepanu tasub pöörata raha kasvatamisega seotud teemadele, näiteks liitintressi olemuse ja investeerimisriskide hajutamise selgitamisele.**
- **Senisest rohkem peab võtma fookusesse vene õppekeelega koolides õppivate noorte rahaalaste oskuste arendamise.**